

Vladislava Gordić Petković

TRANSGRESIJA EKOLOGIJE I ASTROLOGIJE U ROMANU OLGE TOKARČUK *VUCI SVOJE RALO PO KOSTIMA MRTVIH*

Naslov romana Olge Tokarčuk parafraza je stiha Vilijama Blejka – pesnika-vizionara koji je jedan od najvažnijih, a iz strateških razloga pritajenih, junaka ovog dela: njegova filozofija sveta otelovljuje relevantan uticaj na tok naracije, njegova poezija suptilno povezuje glavnu junakinju s kontroverznim poretom vrednosti kom teži, i oličava njene nepokolebljive ideale. Osvetnica životinjskog carstva koje obitava i strada na međi Poljske i Češke, Janjina je i presuditeljka i proročica; ona je smrtna dušmanka svih koji se bave lovom, a žrtve zagonetnih ubistava kojima ova čudna i čudesna žena svedoči (a i više od toga, kako se saznaje u raspletu) upravo će strast prema trofejnom ubijanju životinja povezati u nerazmrsiv koloplet relacija.

Roman *Vuci svoje ralo po kostima mrtvih* u izvesnoj meri se može čitati kao kriminalističko štivo, ali pobuna i aktivizam koji nadiru u tekst posredstvom reskog, energičnog i katkad agresivnog pripovednog glasa uvode i novi žanr, i novo usmerenje – Tokarčuk diskurs i tok pripovedanja svesno modeluje kao manifest ekokritike. Gnevni i pravični glas usamljenice koja je menjala staništa i zanimanja, koja nije više mlada a nikada nije bila moćna, doprinosi da se kao žanrovska odrednica uspostavi i feministička parabola, ali i da se tekst legitimizuje kao transgresivna fikcija o alternativnim zakonima funkcionisanja sveta, i to upravo o onim zakonima koji se nahode u poeziji Vilijama Blejka i u astrologiji. Realistički stil pisanja, u kome nema mesta natprirodnim pojavama, snoviđenju ni fantastici, ipak nije uobličen diskursom koji je u jednakoj meri realistički: Janjina spekulise o važnosti astrologije za svakodnevni život i za jedinstveni trenutak smrti, o njenoj mogućoj ulozi u predviđanju događaja i predupređenju negativnih ishoda, a jednako uporno propoveda ideju o životinjama kao zavetnicama i osveticama koje će i lovce i lovokradice kazniti za njihova nepočinstva. Tako je ovaj roman, i pored realistički zasnovanog zapleta, sve vreme projekcija jednog alternativnog poretka u kom je životinjski svet inokosni arbitar života i smrti, a astrologija legitiman način upravljanja životom pojedinca i zajednice.

U Srbiji je, pet godina po objavljivanju prevoda romana *Vuci svoje ralo po kostima mrtvih*, štampan roman *Po šumama i gorama* Milenka Bodirogića, u kom odjekuju slične egalitarništiko-ekološke teme: i kod Bodirogića je u čvrstu kompozicionu strukturu narativa ugrađen protest protiv uništavanja i zagađivanja prirode, protiv štetnog, ubilačkog i trovačkog delovanja ljudi na floru i faunu. I Bodirogić i Tokarčuk klinički precizno i beskompromisno slikaju pomor i nered koji iza sebe ostavljaju lovci i lovokradice, bahati i gordi silnici, po-

sednici oružja željni trofeja, remetioći ionako nesigurne ekološke ravnoteže. Oba romana upečatljivo ilustruju telesne patnje životinja, koristeći moć vizuelizacije da osvetle šok i štetu proistekle iz ljudskog nasilja nad prirodom, i ekokritička perspektiva im je zajednička, s tom razlikom što je u Bodirogićevom romanu elegičan ton, upotpunjen čežnjom za vremenima minule Jugoslavije i doslednim mapiranjem istorije partizanskog pokreta u post-jugoslovenskoj stvarnosti, obuhvatio žalostan bilans nepravednog i surovog sveta, dok je junakinja Olge Tokarčuk postala borac i osvetnica. S druge strane, i tematika i ortografija romana *Vuci svoje ralo po kostima mrtvih* podsetiće na Melvilov enciklopedijski roman-traktat koji je, doduše, sročan iz perspektive sumanutog lovca-osvetnika. U kontekstu književnosti modernog doba, *Mobi Dik* je paradigmatičan primer nužnosti da umetničko delo počnemo da tumačimo ne samo u ključu specifične tematike i simbolike, karakteristične istorije i ideologije, nego i u kontekstu načelne brige za prirodu. Ekokritika rediguje naše duboko ukorenjeno antropocentrično viđenje sveta, ukazujući na potrebu za simbiotskim shvatanjem odnosa u prirodi. Ona se ne fokusira samo na ljudsko u prirodi, nego i na čuvanje prirode u ljudskom: dakle, iako kroz ovaj kritički pravac u akademski diskurs ulazi aktivizam usmeren na podizanje svesti o pogubnim efektima zagađenja, iscrpljivanja prirodnih izvora energije ili pak upotrebe visoke tehnologije u eksploataciji prirode, on pokušava da predstavi i na koje sve načine kontaminirano okruženje kontaminira čovečanstvo. Ekokritika govori o biosferi, s namerom da pokaže kako se odnos prema zemlji, vodi i vazduhu tematizuje u književnom delu.

Prilagođavajući Blejkovu poeziju svojim idejama i zanosima, budući da svako od sedamnaest poglavlja romana započinje citatom njegovih stihova, autorka ga koristi i kao fukovskog autora-funkciju, i kao metatekst, i kao ideju-vodilju koja prožima pripovedanje. Jedna od važnih tema romana je i mukotrpno prevođenje Blejkove poezije, usrdna potraga za nijansama značenja koja je, kao i potraga za ekološkom pravdom, uzvišena, uzaludna i neefikasna. I prevođenje, i astrologija, i borba protiv lova i krivolova zapravo su utopijski projekti za bolji život i sadržajnu komunikaciju: oni se svi zasnivaju na ukidanju destrukcije i toksičnosti, i na uspostavljanju ljubavi, solidarnosti i sporazumevanja. Olga Tokarčuk povezuje ova tri poziva, ova tri intelektualna aktivizma, ne samo po tome što su potcenjeni i osuđeni na beskonačnu borbu: ona u njima vidi dinamiku rasta i razvoja koji se nikad ne okončavaju.

Janjina stalno uza se ima Efemeride, tablice kretanja planeta kroz znake zodijaka: kad bi je neko pitao koju bi knjigu ponela na pusto ostrvo, odlučila bi se upravo za tu knjigu bez ilustracija i dijaloga, za knjigu bez sadržaja, ali s mnoštvom potencijalnih narativa – za *Efemeride planeta, 1920–2020*. Za sve godine bavljenja astrologijom, prikupila je 1042 datuma rođenja i 999 datuma smrti, i vodi istraživanje o tome da li je datum smrti vidljiv u rasporedu zvezda, sve vreme uverena da nije dobar astrolog („Nosim u sebi nekakvu nemoć koja pomračuje sliku rasporeda planeta“). Ona se ne bavi samo analizom natalnih karti, već i po izgledu i ponašanju ljudi procenjuje raspored planeta u njihovom horoskopu: za ćutljivog suseda Matogu tvrdi da možda ima retrogradni Merkur, ili je „Merkur u nekom ćutljivom znaku, u Jarcu, rekla bih, ili je u konjunkciji, kvadratu, ili u opoziciji sa Saturnom“.

Upokojenje Velikog Stopala (za kog kaže da se „zadavio od kosti krivolovljene Srne“ i da je to „zagrobna osveta“) njoj je povod da pomisli kako smrt može da bude „pravična, poput sredstva za dezinfekciju, poput usisivača“. Janjina mašta i o televiziji koja bi pokazivala linije i polja planetarnih uticaja, i koja bi gledaoce upozoravala da u vreme nebeske interakcije Marsa i Plutona treba skloniti noževe, parkirati automobile, izbegavati kupanje: „Znali bismo zašto su danas doznili vozovi (...) i zašto nije uspeo majonez, a bol u glavi sam od sebe prošao.“

Svrstavši astrologiju, uz alhemiju, među „aberracije ljudskog uma“ koje su proizvele ogroman uticaj na mišljenje i življenje zapadne kulture, Ernst Ris u članku „Uticaj astrologije na život i književnost u Rimu“ 1933. ukazuje da se radi o proizvodu braka sklopljenog između religije i nauke. Religiji, astrologiji i magiji zajedničko je to što su identifikovale svakodnevne probleme ljudi i pomagale im da se s njima izbore, makar tako što bi ponudile strategiju da se strašna nasumičnost sudbine predstavi kao zakonomerno delovanje. Janjina traga za odgovorima, ali i za mogućnostima: njeno čitanje astroloških znakova i aspekata između planeta često je maštovito i proizvoljno u toj maštovitosti, ali je spremna da se i policiji obrati sa svojim zaključcima: nazvavši horoskop kosmogromom ne bi li zazvučala autoritativnije, ona policiji šalje natalne karte Velikog Stopala i Komandanta, tvrdeći da su ubistva bila motivisana retkim rasporedom planeta, i „računajući na to da će ih uzeti u razmatranje policijski Astrolog i da će samim tim podržati moju Hipotezu“.

Astrologija predviđanje upotrebljava kao niz metafora, i metafore promiseće u formu predviđanja. I astrolog i književni stvaralac manevrišu jezikom, pa što su njihovi iskazi neodređeniji i načelniji, tim su sugestibilniji. Ni astrologija ni književnost ne žele da iskoriste mogućnost izricanja konačnih rešenja, već radije formulišu večna pitanja, koja su zavodljiva i u toj zavodljivosti beskonačno aktuelna. Doduše, i istorije ljudskog društva i književna dela pokazaće da precizno proročanstvo ne postoji, ili bar ljudski um ne može da ga pojmi sve dok se ne ostvari, bilo da govorimo o Magbetu ili tumačima sudbine Makonda u romanu *Sto godina samoće* – budući da se faktor jezika pokazuje jednako problematičan koliko i faktor slobodne volje. Predskazanja iz *Magbeta* deluju ponajviše kao lekcija iz retorike u kojoj aktivnu ulogu igra jezička inflacija – kraljeubicu Magbeta nije do užasnog kraja dovelo prekomerno vlastoljublje (a ono jeste njegova tragična greška), nego i nepostojanje svesti o figuralnosti jezika; astrologija i magija manipulišu simbolima čija su značenja neiscrpna, simbolika mnogostruka i, samim tim, kontradiktorna.

Svaka planeta, prema astrološkim načelima, može u toku putovanja preko neba da dospe u svoje sedište (znak čiji je vladalac, i u kome su njena pozitivna dejstva najjača), ali isto tako može da dospe u detrimentnu poziciju (znak u kom je njeno dejstvo slabo ili destruktivno zbog prirode horoskopskog znaka koji je disharmoničan). Ne odstupajući od tih osnovnih načela tumačenja, junakinja Olge Tokarčuk ipak unosi dodatne, zbujujuće informacije, menjajući i prilagođavajući neke teze i stavove: „Moja Venera je ili oštećena ili je u izgnanstvu, tako se kaže za Planetu koja se ne nalazi u znaku u kom treba da bude.“ Planeta ne treba da bude u nekom znaku, jer nema zadatah, okamenjenih položaja: planeta ne može da miruje, ona mora da se kreće, makar imaginarno, kako to zamišlja astrologi-

ja, i to nije jedini razlog da junakinjinu povest razmotrimo sa dozom rezerve, otklona, ali i empatije. Janjina će, da sebe opiše i opravda, progovoriti o sindromu „Lenje Venere“, koji je sama osmislila kao „Zakonitost“: „to je slučaj Čoveka prema kom je sudbina štedra bila, a on uopšte nije iskoristio svoj potencijal.“ Nabrajajući dalje da takva Venera daje sklonost sibirizmu, averziju prema naporu, nedostatak rivaliteta, odbojnost prema vlasti i potčinjavanju, Janjina faktički navodi sva svojstva koja bi astrolozi pridali povoljnom položaju Venere! Ostaje, otud, veliko pitanje: nisu li i prevodilaštvo, i ekologija, i astrologija utemeljeni na izdaji smisla, koliko god benigna i malog dometa ta izdaja bila? *Vuci svoje ralo po kostima mrtvih* biće moćno svedočanstvo o samozavaravanju i obmani bez kojih nema ni dobročinstava na ovome svetu.